

Clingendael

Netherlands Institute of International Relations

MAART 2021

Klimaat blijft politieke splijtzwam

Inleiding

Hoe kijken Nederlanders aan tegen het klimaatbeleid en in het bijzonder de internationale en Europese dimensie hiervan? Het onderwerp staat hoog op de politieke agenda. Binnenlands is aan zogenaamde klimaattafels onderhandeld over een pakket maatregelen voor de

Nederlandse bijdrage aan de realisering van het Klimaatakkoord van Parijs. Medio 2019 werd een nationaal Klimaatakkoord gesloten, met meer dan 600 emissie-reducerende maatregelen voor vijf economische sectoren. De betaalbaarheid van klimaatbeleid werd vervolgens onderwerp van een verhit debat, onder andere tijdens de campagne voor de verkiezingen van de Provinciale Staten in 2019. Het klimaatsceptische Forum voor Democratie (FvD) kwam toen als winnaar uit de bus. De PFAS- en stikstofcrises lieten daarna opnieuw zien hoe milieubeleid kan leiden tot maatschappelijke onrust. Boeren en bouwers trokken naar het Malieveld

* De auteurs zijn Mark Elchardus zeer erkentelijk voor zijn nauwe betrokkenheid bij het onderzoek. Tevens danken zij in het bijzonder André Krouwel en Tom Etienne van onderzoeksinstituut Kieskompas voor de dataverzameling.

omdat zij vonden dat milieumaatregelen hen te hard troffen.

Klimaatverandering staat ook hoog op het lijstje van internationale ontwikkelingen waar Nederlanders zich zorgen over maken, zo bleek onlangs uit opinieonderzoek van Instituut Clingendael. Klimaatverandering wordt als twee na grootste dreiging gezien, na migratiedruk op de Europese buitengrenzen en de opkomst van China.¹ Het onderwerp leeft onder de bevolking en in de periode voor corona werd er veel geprotesteerd door (jonge) klimaatactivisten. Internationaal lukte het om het Klimaatakkoord van Parijs overeind te houden, ondanks de aankondiging van toenmalig President Trump dat de Verenigde Staten zich terug zou trekken. Op het terrein van klimaatvriendelijke energie ondervindt Europa sterke technologische concurrentie van China, terwijl klimaat ook wordt beschouwd als een domein waarop de samenwerking met China versterkt kan worden.

In Brussel werd eind 2019 een akkoord gesloten over een ambitieuze *European Green Deal*, die later ook werd geïntegreerd met het Covid-19 herstellfonds *Next Generation EU*. Er werd afgesproken om in 2050 klimaatneutraal te zijn, en om broeikasgasemissies al in 2030 met ten minste 55% te verminderen ten opzichte van 1990. De Nederlandse regering was in Brussel één van de pleitbezorgers van deze -55% doelstelling (ambitieuzer dan de -40% die eerder was afgesproken). Het Nederlandse Klimaatakkoord gaat overigens maar tot -49% in 2030, een doel dat bovendien zonder extra maatregelen niet gehaald gaat worden, aldus het PBL.²

Veel partijen zijn in hun verkiezingsprogramma's wel ambitieuzer dan de -49% doelstelling. Of het nieuwe kabinet uiteindelijk een hoger of lager ambitieniveau zal stellen dan wat wordt gevraagd vanuit Europa hangt onder andere af van de steun

die daarvoor kan worden verwacht op grond van de verkiezingsuitslag en van de partijen die een nieuwe regeringscoalitie zullen vormen.

Het klimaatdebat omvat veel aspecten. Het gaat over het behoud van de planeet en daarmee over natuur en biodiversiteit. Het gaat ook om de energievoorziening, de kosten daarvan en hoe die worden verdeeld, en om wie de economische vruchten kan plukken door koploper op het gebied van transitietechnologieën te worden. Daarnaast gaat het om reeds optredende gevolgen van klimaatverandering, die steeds vaker gerelateerd worden aan toenemende conflictrisico's en migratie.

Deze alert zal op basis van een enquête onder bijna 9.300 Nederlanders, die gehouden is in januari 2021, rapporteren in hoeverre Nederlanders klimaatverandering als een probleem zien en klimaatbeleid noodzakelijk achten. Ook wordt weergegeven welke redenen zij belangrijk achten om klimaatbeleid te voeren, en hoe zij de energietransitie willen financieren. Tenslotte proberen we te verklaren waarom sommige groepen Nederlanders voor een meer doortastend klimaatbeleid zijn dan andere, en waar zich op dat vlak de belangrijkste scheidslijnen bevinden.

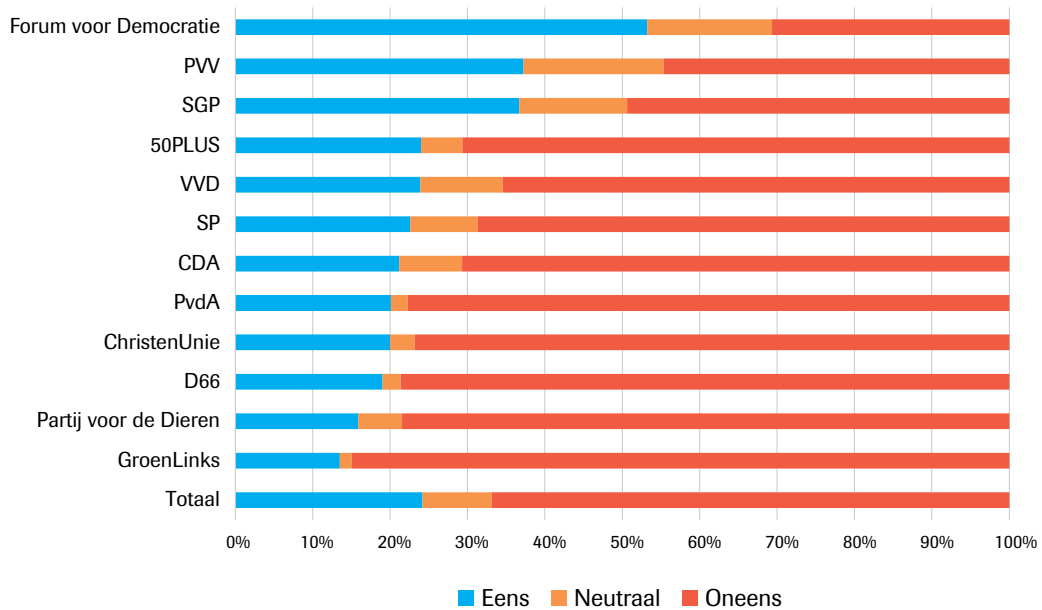
Zien Nederlanders de noodzaak van klimaatbeleid?

De meeste Nederlanders – 82% – menen dat klimaatverandering een groot probleem is. 67% vindt dat de mens een grote invloed heeft op klimaatverandering, terwijl bijna 25% ervan overtuigd is dat dit niet het geval is. Bijna vier op de vijf Nederlanders denkt dat klimaatverandering tot meer natuurrampen zal leiden, 62% vreest de toenemende migratiedruk ten gevolge van klimaatverandering, en 78% meent dat klimaatverandering tot meer conflicten in de wereld zal leiden (zie Annex).

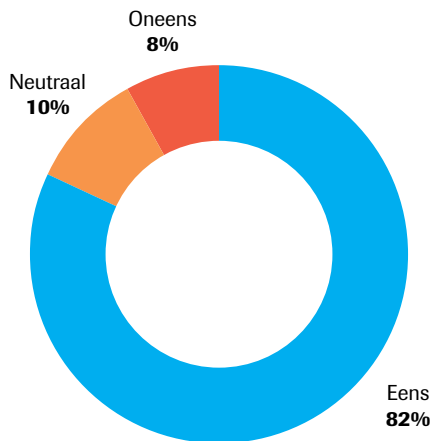
1 Houtkamp, C. et al. [Barometer Alert: Nederlanders bezorgd over het buitenland in de aanloop naar de verkiezingen](#), februari 2021.

2 Planbureau voor de Leefomgeving, [Klimaat- en energieverkenning](#), oktober 2020.

Het gedrag van de mens heeft geen grote invloed op de klimaatverandering

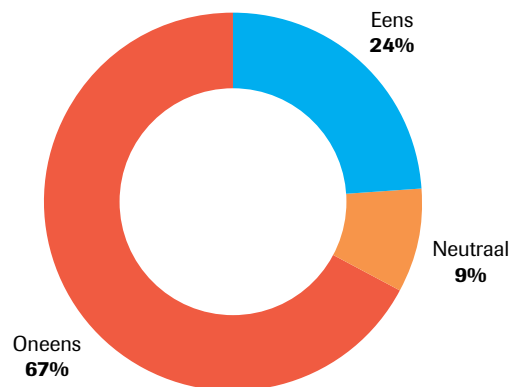
Klimaatverandering (de opwarming van de aarde) zal ons voor steeds meer problemen stellen

De grote meerderheid van de Nederlandse kiesgerechtigden beschouwt klimaatverandering dus als een serieus probleem – in lijn met de bevindingen van het *Intergovernmental Panel on Climate Change*³ – maar een substantiële minderheid van 24% is ervan overtuigd dat de mens geen grote invloed heeft op het ontstaan

van klimaatverandering. Dat laatste betekent overigens niet dat deze mensen niet zwaar tillen aan de gevolgen van klimaatverandering. Onze analyse van de aanhang van de partijen in de Tweede Kamer laat zien dat de sceptici (dat wil zeggen de mensen die klimaatverandering niet in grote mate toeschrijven aan menselijk handelen) vooral te vinden zijn in het electoraat van FvD, PVV en SGP (zie bovenstaande staafdiagram).

Het gedrag van de mens heeft geen grote invloed op de klimaatverandering

3 IPCC, [Global Warming of 1.5 °C](#), October 2018.

Kruistabel 1: Percentage respondentent dat de volgende argumenten zeer belangrijk vindt om klimaatbeleid te voeren per partijvoorkeur*

	VVD	PVV	CDA	D66	GroenLinks	SP	PvdA	CU	PvdD	50PLUS	SGP	FvD	Totaal
Natuurbehoud	74,8%	59,0%	77,1%	89,5%	94,4%	79,5%	89,6%	83,4%	97,4%	75,0%	60,9%	45,6%	77,4%
Oplossen voedsel- en watertekorten	72,3%	39,4%	71,9%	89,9%	94,2%	78,1%	91,0%	79,7%	95,8%	73,7%	57,3%	24,6%	72,5%
Tegengaan migratie	64,9%	75,7%	68,6%	57,1%	41,3%	63,8%	64,5%	53,8%	59,8%	63,2%	46,2%	60,2%	61,0%
Bevorderen innovatie	68,1%	31,1%	69,3%	82,4%	69,5%	70,0%	77,7%	71,7%	72,3%	61,3%	43,9%	23,2%	63,3%
Verminderen afhankelijkheid gas uit Rusland/Midden-Oosten	69,8%	46,0%	72,6%	79,3%	75,3%	64,0%	80,5%	77,8%	76,7%	59,2%	60,3%	39,7%	67,0%
Voorkomen overstromingen	76,6%	52,1%	79,7%	85,4%	82,8%	81,3%	87,6%	82,2%	88,7%	85,3%	52,6%	39,0%	75,0%

* Het aantal respondenten van DENK in de januari-peiling is te laag om representatieve conclusies over de opvattingen van deze groep te kunnen trekken. Respondenten kregen tevens de mogelijkheid om een partij in te vullen die niet in de Tweede Kamer is verkozen. Geen van deze nieuwe partijen is goed vertegenwoordigd in de dataset.

De bevindingen van de Clingendael peiling in januari 2021 sluiten aan bij onderzoek van het *Pew Research Center*, uitgevoerd in 2020. *Pew Research* liet zien dat 70% van de Nederlanders klimaatverandering als grote dreiging ziet, 25% als kleine dreiging en 5% het als geen dreiging ziet. Met deze uitkomsten bevindt Nederland zich, aldus deze peiling, in de middenmoot van Westerse landen. Uit dat onderzoek, uitgevoerd in het najaar van 2020, komt ook naar voren dat net iets meer Nederlanders klimaat als grotere dreiging zien dan een uitbraak van een besmettelijke ziekte, zoals Covid-19.⁴

4 Fagan, M., en Huang, C., [‘Many globally are as concerned about climate change as about the spread of infectious diseases,’](#) October 2020.

Waarom willen Nederlanders klimaatbeleid?

Aan de deelnemers van het onderzoek werden verschillende redenen voorgelegd om klimaatbeleid te voeren, variërend van milieu-gerelateerde argumenten zoals natuurbehoud, tot geopolitieke argumenten als energie-onafhankelijkheid van Rusland en het Midden-Oosten. Voor Nederlanders zijn natuurbehoud, het voorkomen van overstromingen in Nederland en het verminderen van wereldwijde voedsel- en watertekorten de belangrijkste redenen om klimaatbeleid te voeren, gevolgd door het verminderen van de energie-afhankelijkheid, het stimuleren van technologische innovatie en economische groei, en het voorkomen van migratie.

Het belang dat gehecht wordt aan de verschillende motieven varieert niet veel. Op het eerste gezicht is er dus een breed gedeeld gevoel dat klimaatverandering om verschillende redenen bestreden moet worden.

Een analyse van de partij-aanhang laat echter op sommige punten verdeeldheid zien, met name in verband met migratie als reden om klimaatbeleid te voeren. Voor een groot deel van de PVV- en FvD-aanhang is migratiedruk als gevolg van klimaatverandering de enige reden om klimaatbeleid te overwegen, terwijl het voor een substantieel deel van de GroenLinks-aanhang nu net het enige argument is dat hen er niet toe beweegt te kiezen voor een ambitieuzer klimaatbeleid (zie kruistabel 1). Terwijl de PVV- en FvD-aanhang in mindere

Kruistabel 2: Financiering ambitieus klimaatbeleid per partijvoorkeur (meerdere antwoorden mogelijk)

	VVD	PVV	CDA	D66	GroenLinks	SP	PvdA	CU	PvdD	50PLUS	SGP	FvD	Totaal
Hogere belastingen	23,9%	4,0%	28,2%	56,7%	63,3%	30,7%	50,5%	51,8%	46,2%	5,3%	10,8%	2,6%	30,8%
Laten oplopen van de staatsschuld	13,2%	4,7%	10,2%	32,3%	28,0%	16,0%	35,5%	26,4%	18,7%	7,9%	2,5%	4,5%	16,8%
Bezuinigen op andere overheidsuitgaven	34,0%	17,5%	34,3%	37,8%	33,8%	32,1%	30,6%	39,7%	45,6%	21,1%	19,7%	13,6%	32,2%
Grotere bijdrage huishoudens	51,2%	16,3%	52,9%	66,7%	65,7%	43,4%	61,7%	73,7%	63,6%	40,9%	22,9%	9,4%	48,0%
Grotere bijdrage vervuilende industrie	66,7%	28,0%	67,8%	89,1%	96,5%	79,3%	91,9%	86,4%	85,9%	39,5%	45,1%	19,1%	69,4%
Tegen ambitieus klimaatbeleid	20,9%	59,8%	16,0%	1,5%	0,1%	11,1%	2,9%	2,9%	2,3%	25,0%	41,3%	70,4%	20,3%

mate gelooft dat de mens klimaatverandering veroorzaakt, is het grootste deel ervan wel voorstander van klimaatbeleid om migratiedruk te verminderen. Overigens is er in de wetenschap nog een debat gaande of klimaatverandering daadwerkelijk tot meer migratie naar Europa leidt.⁵ Het is wel aannemelijk dat klimaatverandering bijdraagt aan de wens om met name het platteland te verlaten, maar het is niet duidelijk of die mensen ook naar Europa migreren, en hoe klimaatverandering zich verhoudt tot andere factoren die migratie beïnvloeden.⁶

5 Boas, I., et al. 'Climate migration myths', *Nature Climate Change*, November 2019, 901-903.

6 Schaik, L. van, en Bakker T. [Policy brief: Climate-migration-security: Making the most of a contested relationship](#), November 2017.

Hoe moet klimaatbeleid gefinancierd worden?

De meeste Nederlanders (69,4%) vinden dat de vervuilende industrie mede de rekening van het klimaatbeleid moet betalen (zie kruistabel 2). Ver daarachter volgen de huishoudens (48%), terwijl de andere opties – zoals het laten oplopen van de staatsschuld (16,8%), het verhogen van de belastingen (30,8%) en extra bezuinigingen (32,2%) – op veel minder steun kunnen rekenen. Hier zijn de partijverschillen minder groot. Wel blijken VVD'ers tegenstanders te zijn van hogere belastingen en het laten oplopen van de staatsschuld, terwijl er onder de aanhangers van GroenLinks en D66 relatief veel voorstanders zijn van het verhogen van de belastingen. Eén op de vijf respondenten antwoordde überhaupt geen voorstander te zijn van een ambitieus klimaatbeleid.

De meesten van hen zijn te vinden in de electoraten van PVV en FvD en in mindere mate bij de SGP en 50Plus.

Wie de rekening van het klimaatbeleid moet betalen werd een verhitte discussie na publicatie van het ontwerp Klimaatakkoord voor Nederland. De regering paste de plannen aan met een extra heffing voor de industrie, zodat de gas- en elektriciteitsrekening van huishoudens gespaard kon worden. Het onderwerp beïnvloedde ook de verkiezingen voor de Provinciale Staten van 2019, waar Forum voor Democratie nadrukkelijk campagne voerde tegen klimaatbeleid en de verkiezingen won.⁷

7 Hofhuis, P. [Policy brief: Are the Dutch really going green? Climate politics in the Low Lands \(part two\)](#), September 2019.

Clingendael Alert

Uit de doorrekeningen van een aantal verkiezingsprogramma's door het PBL⁸ komt naar voren dat D66, GroenLinks en de PvdA nieuw beleid voor ogen hebben om de emissies verder om laag te brengen richting hun doelstellingen van -60% (D66/GroenLinks) en -55% (PvdA) in 2030. Zo willen GroenLinks en D66 de luchtvaart beperken en hebben ze net als de PvdA plannen om het vervoer verder te vergroenen. De plannen van het CDA zijn goed voor -46%. De VVD, FvD, PVV en Partij voor de Dieren hebben hun klimaat- en energieplannen niet laten doorrekenen. De SP komt op -50% in lijn met de zelf gestelde doelstelling. D66, Groenlinks, SP, PvdA en Partij voor de Dieren pleiten voor een inkrimping van de veestapel. Voor verduurzaming van huizen legt de VVD de rekening bij de eigenaar, terwijl de andere partijen ook denken aan subsidies voor isolatie, warmtepompen en andere maatregelen om de emissies omlaag te krijgen.

Europees en Nederlands beleid

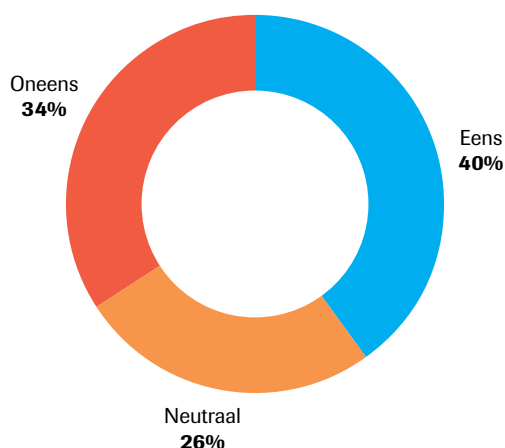
Voor klimaatbeleid kijkt de Nederlander veel meer naar het Europese dan het nationale niveau: 40% vindt dat Nederland een klimaat-koploper moet zijn in Europa, maar 58% wil dat de Europese Unie een koploper is in de wereld. Op dit moment hoeft Nederland in vergelijking met andere EU-lidstaten iets minder bij te dragen aan de algemene emissiereductiedoelstelling.⁹ De inschatting is dat bij een aanscherping naar -55% de verdeelsleutel ook uitkomt

8 Planbureau voor de Leefomgeving, [Analyse leefomgevingseffecten verkiezingsprogramma's 2021-2025](#), maart 2021.

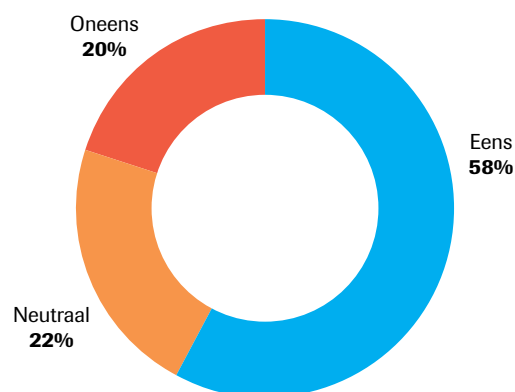
9 Dit is geregeld in de zogenaamde *effort sharing regulation* die regelt hoeveel landen moeten reduceren in sectoren die niet onder het Europese emissiehandelssysteem vallen. Het betreft hier circa de helft van de Nederlandse emissies, vooral in niet-industrie sectoren als landbouw, gebouwde omgeving en transport. Op dit moment is het Europese doel -40% en heeft Nederland een nationale reductieopgave van -36% in 2030 ten opzichte van 2005. De doelstelling van -49% in 2030 is als streefdoel vastgelegd in de Nederlandse klimaatwet.

op een relatief iets lager aandeel voor Nederland, hetgeen te maken heeft met onze huidige energiehuishouding en mogelijkheden om op korte termijn over te schakelen op duurzame energie.

Nederland moet koploper zijn in de Europese Unie op het gebied van klimaatbeleid

De Europese Unie moet koploper zijn in de wereld op het gebied van klimaatbeleid

Er is in Nederland steun voor Europese pogingen om de concurrentiepositie van onze groene industrie te beschermen met klimaatmaatregelen. Zo wil bijvoorbeeld 62% dat de EU vervuilende producten van buiten Europa bij aankomst extra belast, zodat Europese bedrijven die gebonden zijn aan strenge klimaatafspraken geen concurrentienadeel ondervinden. Dit geeft aan dat er onder de Nederlandse bevolking steun is voor de CO₂-grensheffing die de

Europese Commissie aan het voorbereiden is. Deze heffing moet ervoor zorgen dat bedrijven die binnen Europa onder het emissiehandelssysteem vallen – zoals staal, cement en chemische fabrieken – op de Europese markt beter kunnen concurreren met importen van buiten de EU. Ook kan deze heffing voorkomen dat bedrijven in die sectoren wegtrekken uit Europa. In lijn met de publieke opinie staat de huidige regering hier open voor, terwijl ongeveer 10 jaar geleden – toen dit onderwerp ook besproken werd in Brussel – Nederland nog tegenstander was op basis van vrijhandelsoverwegingen.

Een groot deel van de Nederlanders ziet ook economisch voordeel in de energietransitie: 59% denkt dat de omschakeling naar een duurzame economie de EU concurrerender zal maken, terwijl 63% denkt dat de Nederlandse investeringen in klimaatbeleid zich in de toekomst terug zullen betalen. 20% is van dat laatste overigens niet overtuigd. (Zie Annex).

Het klimaatbeleid is volgens de meeste Nederlanders (63%) zinvol, zelfs als de grootste CO₂-uitstoters China en de VS niet (voldoende) bijdragen (zie Annex). De Biden regering gooit het Amerikaanse klimaatbeleid momenteel om in een meer ambitieuze richting. De Chinese President Xi Jinping heeft in de VN Algemene Vergadering van september 2020 aangekondigd dat China in 2060 klimaatneutraal wil zijn en dat China's emissies uiterlijk in 2030 zullen pieken om daarna omlaag te gaan. In vergelijking met de VS en China heeft de EU momenteel het meest ambitieuze, uitgewerkte en lange-termijn juridisch bindende klimaatbeleid.

Wat verklaart steun of scepsis?

De Clingendael enquête uit januari 2021 maakt het mogelijk na te gaan waarom Nederlanders wel of niet een stevig klimaatbeleid steunen. Die analyse geeft een beter inzicht in de scheidslijnen in de Nederlandse samenleving. De resultaten staan in regressietabellen 1, 2 en 3 (zie Annex). Uit regressietabel 1 blijkt dat mensen die veel internationale dreigingen zien minder geneigd zijn een doortastend

klimaatbeleid te ondersteunen. Dit is op het eerste gezicht verrassend omdat de gevolgen van klimaatopwarming ook sterk bedreigend worden geacht. Een mogelijke verklaring is dat vooral de mensen die het gevoel hebben dat hun samenlevingsmodel bedreigd wordt, ook scherp de internationale bedreigingen zien, maar sceptisch staan ten opzichte van doortastend klimaatbeleid. Zij vrezen mogelijk de hoge kosten, banenverlies of aantasting van de hen vertrouwde levenswijze. Verder zien we dat jonge mensen duidelijk groter voorstander zijn van klimaatbeleid, terwijl opleiding en geslacht geen significant effect hebben.

Wanneer we de verschillende gevolgen van klimaat uitsplitsen (zie regressietabel 2 in de Annex), dan blijkt het effect van migratie als argument voor klimaatbeleid als enige negatief te scoren. Deze bevinding suggereert eveneens dat migratie en klimaat concurrerende thema's zijn voor de Nederlandse kiezer: wie zich druk maakt om het ene, heeft minder oog voor het andere.

We hebben ook geanalyseerd hoe het gevoel van 'klimaaturgentie' is te verklaren. Het gaat hier om de bereidheid iets aan klimaatverandering te doen (klimaatbeleid) in combinatie met de angst voor de gevolgen ervan (klimaatgevolgen). Het gevoel van klimaaturgentie is veel hoger bij mensen die veel internationale dreiging zien; het is ook hoger bij mensen die vinden dat de belastingen omhoog mogen en dat de huishoudens moeten bijdragen om opwarming tegen te gaan. Het is opmerkelijk lager bij de aanhangers van PVV, FvD en SGP dan in het electoraat van de andere partijen. Het is ook iets hoger bij jongeren dan bij ouderen, bij vrouwen dan bij mannen, en – opmerkelijk – een klein beetje hoger bij laag- dan bij hoogopgeleiden (zie regressietabel 3 in de Annex).

Conclusie

De analyse laat zien dat het klimaatbeleid sterk gepolitiseerd is. De meeste Nederlanders (82%) denken dat klimaatverandering een groot probleem is, maar een flinke minderheid (24%) meent dat

de mens geen grote invloed heeft op de klimaatverandering. De respondenten zien massaal een verband tussen klimaatverandering en de mogelijke toename van internationale conflicten: Nederland wordt zich bewust van de veiligheidsimplicaties van de klimaatverandering. Aanhangers van de PVV/FvD zien het voorkomen van migratie zelfs als enige mogelijke argument om klimaatbeleid te voeren, terwijl dat voor de aanhang van GroenLinks het enige argument is dat niet aanspreekt.

Ook de financiering van klimaatbeleid is gepolitiseerd. Het mantra dat het beleid 'haalbaar en betaalbaar' moet zijn, steunt vooralsnog niet op overeenstemming over hoe precies. Er lijkt alleen grote steun voor een bijdrage van de vervuilende industrie, en wat minder voor die van huishoudens, langs de lijnen van het principe 'de vervuiler betaalt'. Een opkomend thema in de bekostigingsdiscussie is de vraag of een combinatie van deze twee vormen van bestemmingsheffingen voldoende is, of dat daar bovenop bekostiging uit de algemene middelen nodig zal zijn, via herschikking van overheidsuitgaven (bijvoorbeeld meer voor klimaat, minder voor onderwijs) of door middel van een algemene belastingverhoging. Hier ligt nog een aantal uitdagingen voor de beleidsmakers, op nationaal én op Europees niveau. Belangrijk aspect in dit kader is dat Europa de beleidsplannen (inclusief de bekostiging) van iedere lidstaat zal gaan

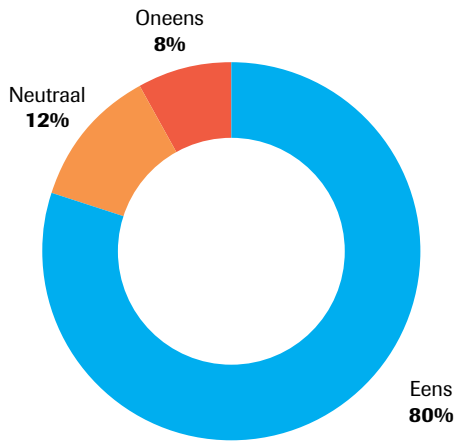
toetsen aan de uitgangspunten van de *Green Deal* en het *Next Generation EU*-pakket.

Nederland blijkt voor het klimaatbeleid vooral naar de Europese Unie te kijken. Gezien de aard van het probleem ligt dit voor de hand. Echter, de constatering dat de slagkracht van de EU op dit dossier meer vertrouwd wordt dan die van Nederland als individueel land, is op zijn minst opvallend. Immers, effectief klimaatbeleid zou een optelsom moeten zijn van goed op elkaar afgestemd nationaal én Europees beleid. Dit punt wordt ook benadrukt door de Nederlandse Eurocommissaris Frans Timmermans die in Europa de leiding heeft op het klimaatdossier.

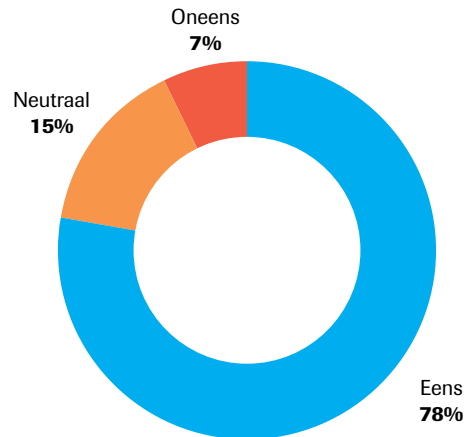
De analyse van de verklaringen laat zien waar de scheidslijnen liggen, en die zijn opmerkelijk: de mensen die minder enthousiast zijn over klimaatbeleid zijn die mensen die een algemeen gevoel van zorg over internationale ontwikkelingen hebben, en klimaatbeleid enkel ondersteunen omwille van de gevolgen van klimaatverandering voor migratie. Ook als klimaatsceptische partijen geen deel uit zullen maken van een toekomstige regering is het van belang aandacht te besteden aan het gebrekkige draagvlak voor klimaatbeleid onder hun electoraat. Klimaatbeleid is een onderwerp dat de bevolking splitst en dat is geen goede zaak omdat de maatregelen om in de aanloop naar 2050 klimaatneutraal te worden veelomvattend en ingrijpend zullen zijn.

Annex

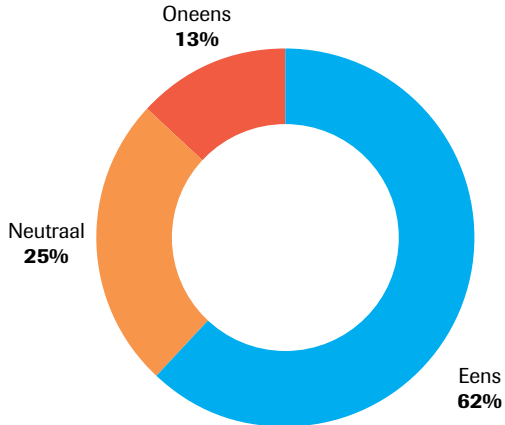
Klimaatverandering leidt tot steeds meer natuurrampen

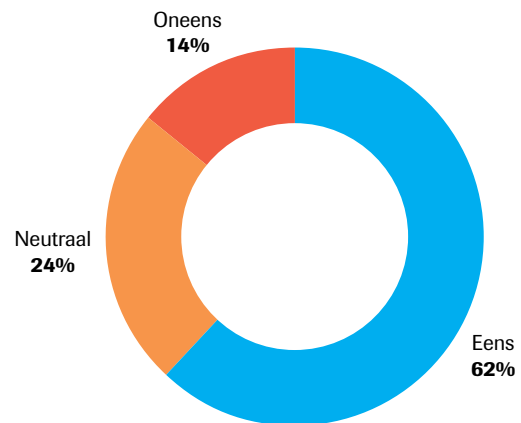
De gevolgen van de klimaatverandering (o.a.: extreme droogte en mislukte oogsten) zorgen ervoor dat er meer conflicten in de wereld ontstaan

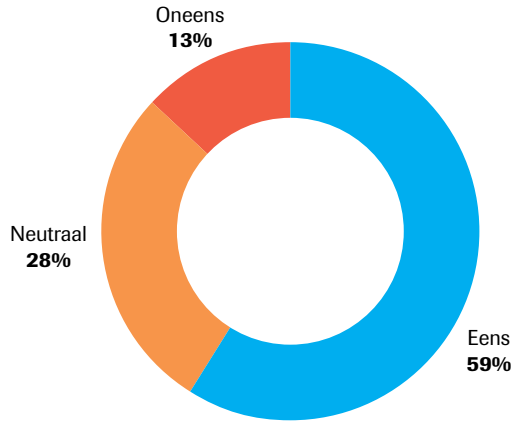
Klimaatverandering zal leiden tot grote migratiedruk op de buitengrenzen van Europa

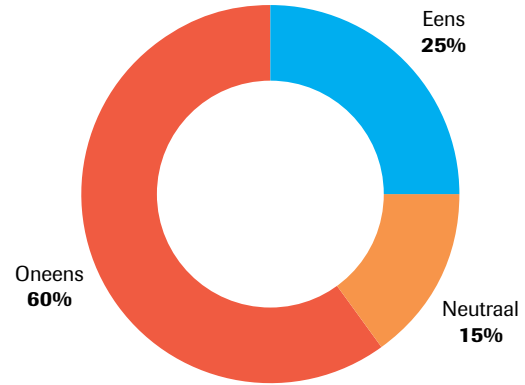
Om te zorgen dat bedrijven van buiten de EU die veel bijdragen aan klimaatverandering geen concurrentievoordeel hebben, moet de EU voor hun producten een heffing opleggen aan de grens

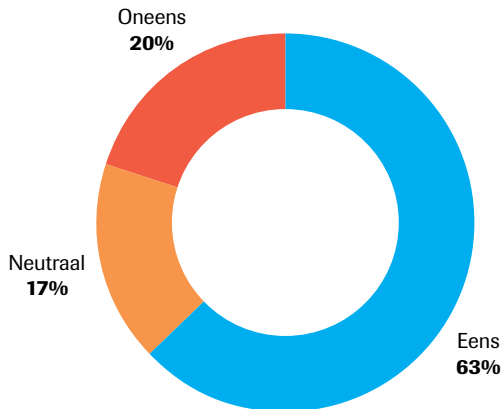
Door nu veel te investeren in de omschakeling naar een duurzame economie kan Europa economisch meer concurrerend worden

De bijdrage van Nederland aan klimaatverandering is zo klein, vergeleken met de Amerikaanse en Chinese bijdrage, dat het geen zin heeft om een ambitieus klimaatbeleid te voeren

Ik verwacht dat investeringen in het kader van klimaatbeleid zich gaan terugbetalen in de toekomst

Regressie tabel 1: verklaringen voor steun ambitieus klimaatbeleid

Variabele	β	SE	Sig.
Constante	-45.192	5.550	0
Gevoel van internationale dreiging	-.037	.003	0
Impact mens op klimaatverandering	-.007	.111	.390
Klimaatgevolgen: voorkomen migratie	-.081	.021	0
klimaatgevolgen: overig	.566	.006	0
Financiering klimaatbeleid door hogere belastingen	.104	.117	0
Financiering klimaatbeleid door bijdrage huishoudens	.106	.105	0
D66/GL/PvdA/CU/PvdD	.143	.126	0
PVV/SGP/FVD	-.153	.137	0
Trouw/Volkskrant/NRC/Buitenlandse krant	.042	.113	0
Telegraaf/RFD	-.072	.149	0
Leeftijd (jong)	.084	.003	0
Opleiding (hoog)	-.002	.102	.807
Geslacht (vrouw)	-.037	.094	0

Afhankelijke variabele: steun ambitieus klimaatbeleid (range 5-33)

Verklaarde variantie

Model	Aangepaste R2
1 Gevoel van internationale dreiging	.001
2 Impact mens op klimaatverandering	.026
3 Klimaatgevolgen: voorkomen migratie	.028
4 Klimaatgevolgen: overig	.622
5 Financiering klimaatbeleid	.674
6 Politieke voorkeur	.721
7 Voorkeur krant	.728
8 Achtergrondvariabelen	.735

Regressie tabel 2: verklaringen voor steun ambitieus klimaatbeleid, klimaatgevolgen uitgesplitst

Variabele	B	SE	Sig.
Constante	-56.400	5.945	0
Gevoel van internationale dreiging	-.008	.003	.007
Impact mens op klimaatverandering	-.310	.118	.009
Klimaatgevolgen: Natuurbehoud	.324	.033	0
Klimaatgevolgen: Verminderen van voedsel- en watertekorten wereldwijd	.307	.034	0
Klimaatgevolgen: Voorkomen migratie	-.122	.023	0
Klimaatgevolgen: Meer technologische innovatie en economische groei	.426	.030	0
Klimaatgevolgen: Verminderde afhankelijkheid van gas en olie uit het Midden-Oosten	.211	.029	0
Klimaatgevolgen: Voorkomen dat delen van Nederland overstromen	.236	.031	0
Financiering klimaatbeleid door hogere belastingen	1.513	.125	0
Financiering klimaatbeleid door bijdrage huishoudens	1.380	.112	0
D66/GL/PvdA/CU/PvdD	2.152	.135	0
PVV/SGP/FVD	-2.543	.146	0
Trouw/Volkskrant/NRC/Buitenlandse krant	.479	.121	0
Telegraaf/RFD	-1.414	.160	0
Leeftijd (jong)	.034	.003	0
Opleiding (hoog)	-.058	.110	.598
Geslacht (vrouw)	-.229	.103	.026

Afhankelijke variabele: steun ambitieus klimaatbeleid (range 5-33)

Verklaarde variantie

Model	Aangepaste R2
1 Gevoel van internationale dreiging	.001
2 Impact mens op klimaatverandering	.026
3 Klimaatgevolgen (Uitgesplitst)	.523
4 Financiering klimaatbeleid	.604
5 Politieke voorkeur	.677
6 Voorkeur krant	.686
7 Achtergrondvariabelen	.697

Regressie tabel 3: verklaringen voor gevoelde klimaaturgentie

Variabele	β	SE	Sig.
Constante	-105.146	19.035	0
Gevoel van internationale dreiging	.225	.009	0
Impact mens op klimaatverandering	-.129	.398	0
Financiering klimaatbeleid door hogere belastingen	.185	.394	0
Financiering klimaatbeleid door bijdrage huishoudens	.234	.356	0
D66/GL/PvdA/CU/PvdD	.158	.395	0
PVV/SGP/FVD	-.254	.502	0
Trouw/Volkskrant/NRC/Buitenlandse krant	.014	.394	.261
Telegraaf/RFD	-.071	.567	0
Leeftijd (jong)	.084	.010	0
Opleiding (hoog)	-.030	.359	0
Geslacht (vrouw)	.076	.330	0

Afhankelijke variabele: gevoelde klimaaturgentie (range 9-57)

Verklaarde variantie

Model	Aangepaste R2
1 Gevoel van internationale dreiging	.038
2 Impact mens op klimaatverandering	.090
3 Financiering klimaatbeleid	.359
4 Politieke voorkeur	.481
5 Voorkeur krant	.486
6 Achtergrondvariabelen	.498

Over Instituut Clingendael

Het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' is een toonaangevende denktank en academie op het gebied van internationale betrekkingen. Met onze analyses, trainingen en publieke debat willen we overheden, bedrijfsleven, ngo's en de samenleving in bredere zin inspireren en equiperen, om zo een bijdrage te leveren aan een veilige, duurzame en rechtvaardige wereld.

www.clingendael.org
info@clingendael.org
+31 70 324 53 84

 @clingendaelorg
 The Clingendael Institute
 The Clingendael Institute
 clingendael_institute
 Newsletter

Over de auteurs

Christopher Houtkamp is Research Fellow bij Instituut Clingendael. Hij richt zich op de kwantitatieve analyse van de Clingendael Buitenland Barometer, een grootschalig opinieonderzoek over de houding van Nederlanders ten aanzien van een breed scala aan buitenland-onderwerpen. Daarnaast is hij werkzaam voor het 'Connected Security'-programma van Clingendael.

Teun van der Laan werkt als stagiair bij Instituut Clingendael. Hij richt zich met name op de kwantitatieve analyse van de Clingendael Buitenland Barometer. Daarnaast studeert hij politicologie en econometrie aan de Universiteit van Amsterdam.

Louise van Schaik is afdelingshoofd van de EU & Global Affairs onderzoekseenheid bij Clingendael. Zij is tevens senior onderzoeker op het gebied van de politieke discussies over klimaatverandering, internationaal gezondheidsbeleid en Europese samenwerking en extern optreden.

Monika Sie Dhian Ho is Algemeen Directeur van Instituut Clingendael. Daarnaast is zij vice-voorzitter van de Commissie Europese Integratie en lid van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), en doceert zij aan de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur in Den Haag.